

به نام و نشان فکر نکنیم!

گفت و گو با استاد محمد مقدس
از نویسندگان کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی
در دهه‌ی نخست انقلاب اسلامی

اصغر ندیری
عکس‌ها: اعظم لاریجانی

مدرسه‌های داراب و تهران، در مراکز تربیت معلم و نیز سال‌ها در واحد آموزش ابتدایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد جنوب، کار آموزشی انجام داده است. البته سال‌ها پیش از این و اندکی پس از آن‌که در سال ۱۳۴۸ در رشته‌ی علوم تربیتی از دانشگاه تهران کارشناسی ارشد بگیرد، در اداره‌ی کل امتحانات آن‌وقت‌ها شاغل بوده و مسئولیت بخش تست‌های سنجش پیشرفت تحصیلی این اداره را برعهده داشته است.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، به دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی آمد و سال‌ها در گروه هماهنگی آموزش ابتدایی این دفتر منشأ خدمات شد.

آقای مقدس! انقلاب که شد، به دفتر تحقیقات و برنامه‌ریزی آمدید که بعدها به دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی تغییر نام یافت. در آن سال‌های آغاز انقلاب، در این دفتر چه می‌کردید؟

در سال‌های نخست پیروزی انقلاب اسلامی، کتاب‌های درسی را با شرایط روز و نیازهای جامعه‌ی متحول‌شده‌ی آن سال‌ها محک می‌زدیم و تغییرات موردنیاز را، اعم از حذف برخی مطالب، عکس‌ها، طرح‌ها و... و نیز اضافه کردن برخی مطالب، اعمال می‌کردیم. البته همان زمان، برنامه‌ریزی کتاب‌های

اشاره

بهره بردن از تجربه‌ها و نظرات پیشکسوتان آموزش و پرورش برای آگاهی از کارهای گذشتگان و ارتقای وضعیت موجود، از جمله فعالیت‌هایی است که در مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی به آن توجه ویژه می‌شود.

در این شماره، پای صحبت استاد محمد مقدس نشستیم. وی متولد سال ۱۳۱۰ شهر داراب استان فارس و از جمله معلمانی است که مستقیم و غیرمستقیم در آموزش بسیاری از آموزگاران این مرز و بوم نقش داشته است. مقدس پس از طی دوره‌های ابتدایی و متوسطه، تحصیل را تا دانش‌سرای مقدماتی و عالی و تربیت معلم ادامه داده و در ۱۸ سالگی، یعنی سال ۱۳۲۸ معلم شده و تاکنون نیز معلم مانده است. او علاوه بر

یادی از حداد عادل

وقتی آقای حداد عادل رییس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی بودند، به آموزش ابتدایی توجه خاصی داشتند. ایشان می‌گفتند: من اگر می‌توانستم، تمام این سازمان را به آموزش ابتدایی اختصاص می‌دادم.

کمبود امکانات انگشت می‌گذارند.

○ غالباً تغییر دادن دید معلمان سخت است. پذیرش سخت صورت می‌پذیرد و مطالب جدید را به سختی می‌پذیرند. در واقع، در مقابل یادگیری، به‌ویژه در آموزگاران که اندکی سست‌بالا رفته است، نوعی مقاومت دیده می‌شود.

□ می‌دانیم که فرض محال، محال نیست. فرض کنید همی آموزگاران دوره‌ی ابتدایی سراسر کشور را در محلی جمع کرده‌ایم و از شما خواسته‌ایم برای آن‌ها سخن رانی کنید. مهم‌ترین نکاتی که به آن‌ها می‌گویید، چیست؟

○ به‌نظر من فقط باید روی یک نکته تأکید کرد و آن این‌که به کارشان اعتقاد و علاقه داشته باشند. اگر علاقه‌مند باشند، دانش‌آموزان هم به آن‌ها و درسی که می‌دهند، علاقه‌مند خواهند شد.

□ یک طرح در شرف اجرا و سؤالی از شما. همان‌طور که می‌دانید، اجرای طرح ارزش‌یابی توصیفی، از مهرماه امسال کشوری می‌شود. با توجه به تجربه‌های سال‌های دور و نزدیک شما، آیا به اجرای این طرح امیدوارید؟

○ چه این طرح و چه طرح‌های دیگر، تنها در صورتی موفق می‌شوند که ابتدا معلم‌ها را آماده کرده باشیم. اگر این کار صورت گرفته باشد، موفق خواهیم شد. البته نگاهی به تجربه‌های دیگر کشورها و تجربه‌ی خودمان در دهه‌های سی و چهل و سابقه‌ی تلخی که از اجرای آن طرح داشته‌ایم نیز می‌تواند مفید باشد. به نظرم، با آماده کردن معلمان، سخت‌ترین و نشدنی‌ترین کارها و طرح‌ها را هم می‌توان اجرا کرد.

□ سخن پایانی؟ برای مخاطبان مجله چه پیامی دارید؟

○ معلمی شغل پرتکاپویی است. از معلم‌ها می‌خواهم همیشه برای تغییرات آماده باشند.

درسی ریاضی دوره‌ی ابتدایی هم آغاز شد که من هم عضو گروه برنامه‌ریز بودم. کار ما در آن گروه، طوری بود که هنوز هم کتاب‌های ریاضی، به همان صورت اولیه و با تغییرات جزئی تدریس می‌شود.

□ اتفاقاً به نکته‌ی مهمی اشاره کردید. آیا فکر نمی‌کنید لازم است در این مجموعه کتاب‌ها هم، مانند سایر کتاب‌ها، از جمله علوم، بخوانیم - بنویسیم و هدیه‌های آسمان، تغییراتی به‌وجود آید؟

○ فکر می‌کنم باید هدف از تغییر بررسی و بیان شود. اگر کتاب حاضر می‌تواند نیاز ما را برطرف کند، بنابراین نیازی به تغییر نیست. در تغییر کتاب‌های ریاضی آن زمان، قریب به ده نفر استاد در رشته‌های گوناگون با ما همکاری داشتند. از جمله فردی با ما همکاری می‌کرد که رشته‌ی تحصیلی‌اش منحصر به فرد و آموزش ریاضی بود. به عبارت دیگر، به روش‌های تدریس ریاضیات احاطه‌ی کامل داشت. ولی باید پذیرفت، تغییر اجتناب‌ناپذیر است و جبر زمان، تغییر روش‌های آموزش ریاضی و خیلی چیزهای دیگر باعث می‌شود، زنگ تغییر برای این کتاب‌ها هم نواخته شود.

□ چه قدر آموزش ضمن خدمت را مهم می‌دانید؟ به‌نظر می‌رسد هرچه آموزگارها، دوره‌های آموزشی گسترده‌تری را می‌گذرانند، به کار خود مسلط‌تر می‌شوند.

○ کاملاً آموزش ضمن خدمت مهم است. البته معلمان ابتدایی، آموزش‌پذیری بیش‌تر و بهتری دارند، ولی من در طول سال‌ها کار دریافته‌ام، معلم‌هایی که کاملاً به زیر و بم کتاب‌های درسی واقف باشند، زیاد نیستند. کلاس‌های ضمن خدمت، باید بر پرورش مهارت‌ها و البته اندکی نیز دانش مبتنی باشد. معلم‌ها باید با مراحل آموزشی هر درس آشنا باشند و روش‌های اختصاصی تدریس هر رشته‌ی درسی را مطالعه کنند. گاه می‌بینیم، با اندک تغییر در متن سؤال‌ها، دانش‌آموزان دیگر نمی‌توانند به آن‌ها پاسخ دهند. پس باید سطح تحصیل و آموزش معلمان بالا برود و از همه مهم‌تر روی علاقه‌مندی آن‌ها کار شود.

□ بنابراین مشکل در مهارت آموزگاران است، نه دانش آن‌ها؟

○ بله. درست است که ما معلم دانشمند هم می‌خواهیم، ولی مهارت مهم‌تر از دانش است.

□ به نظر شما بزرگ‌ترین مشکل حرفه‌ای آموزگاران چیست؟ (تأکید می‌کنم که نمی‌خواهم از بزرگ‌ترین مشکل حرفه‌ی آموزگاری حرف بزنیم که لاجرم خیلی‌ها روی مسائل مالی و

نام و نشان

وقتی از آقای مقدس درباره‌ی تألیفاتشان پرسیدیم، گفت: «در کتاب‌های درسی فارسی، علوم و ریاضی و دوره‌ی ابتدایی، جزو کارشناسان و مؤلفان بودم. اما مهم این است که آن وقت‌ها کسی به درج نام و نشان اهمیت نمی‌داد و فقط به درج عنوان «کارشناسان تألیف» بسنده می‌شد. البته در حال حاضر دارم روی کتاب خاطرات کاری خود کار می‌کنم.»

هنوز هم آن کتاب‌ها با وجود نیازی که برای تغییر آن‌ها احساس می‌شود، در مدارس تدریس می‌شود. ایشان به‌عنوان مدرس روش تدریس ریاضیات جدید در دانشگاه تهران، کلاس‌های آموزشی سرگروه‌های تهران و استان‌ها را اداره می‌کرد.

در سال‌های دفاع مقدس، دفتر تکنولوژی آموزشی وقت، اقدام به ضبط برنامه‌های آموزشی برای درس‌های فارسی، علوم، ریاضی، دینی و اجتماعی کرد تا در صورت لزوم، این نوارها جای‌گزین تدریس معلم در کلاس باشد. تعدادی از معلمان

برگزیده‌ی مناطق تهران، روش‌های صحیح تدریس را زیر نظر کارشناسان آموزش ابتدایی، از جمله آقای مقدس ضبط می‌کردند تا در اختیار مدارس و دیگر معلمان قرار دهند.

در سال ۱۳۷۰، شرکت صنایع آموزشی، اقدام ارزشمندی برای آموختن روش‌های طراحی سؤال به شیوه‌ی علمی و بر مبنای هدف‌های رفتاری صورت داد. گروهی از معلمان برگزیده و بعضی سرگروه‌های آموزشی تهران، زیر نظر دکتر حسن پاشا شریفی و کارشناسی آقایان محمد مقدس و محبت‌الله همتی، برای اولین بار نمونه سؤال‌هایی در درس‌های فارسی، علوم و ریاضی طرح کردند که از اعتبار و روایی و منطق علمی برخوردار بود و به معلمان یاد می‌داد که روش علمی طراحی سؤال چگونه است. آن مجموعه کتاب‌ها به‌عنوان «کتاب‌های سبز صنایع آموزشی»، مورد استفاده‌ی اکثر معلمان علاقه‌مند در سراسر کشور قرار گرفت و هنوز هم از اعتبار علمی لازم برخوردار است و قابلیت استناد و استفاده را دارد.

تا آن‌جا که به خاطر دارم، از سال ۵۸ به بعد، ایشان مرجعی بود که نه تنها من به‌عنوان شاگردی کم‌تجربه، بلکه تعدادی از مدرسان آن زمان هم با هدایت‌های ایشان، آموزش ابتدایی را به سوی شیوه‌های علمی و جدید یاددهی - یادگیری رهنمون کردند و آموزش دادند و من افتخار شاگردی ایشان را در تمامی این سال‌ها، حتی در دانشگاه نیز داشته‌ام. جا دارد جامعه‌ی آموزشی قدردان تلاش‌های ایشان برای همیشه باشد؛ چرا که استادی مؤمن، متعهد، عالم، دلسوز و نیکوسرشت بوده و هستند و خاطرات خوبی برای شاگردانشان بر جای نهاده‌اند.

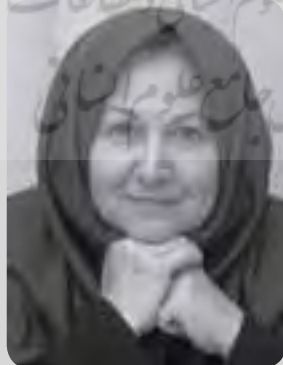
شکوه تقدیس‌یان

عضو شورای برنامه‌ریزی مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی

مقدس از زبان یک دوست و همکار

حسن طاهری که سال‌ها در گروه ابتدایی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی فعالیت کرده است و مطالب خواندنی و اثرگذار او را بارها در رشد آموزش ابتدایی خوانده‌اید، درباره‌ی مقدس می‌گوید: «بیست سال است که او را می‌شناسم. سال‌ها در گروه ابتدایی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی همراهش بودم. او از دل مراکز تربیت معلم بیرون آمده بود و سال‌ها در مقام مدرس روش تدریس درس‌های قرآن، دینی، اجتماعی، فارسی، ریاضی و علوم تجربی، در مراکز تربیت معلم و دانشگاه‌ها فعال بوده است. از کثرت موضوعات تعجب نکنید. او توانایی آن را داشت که این کثرت موضوعات را در «وحدت آموزش» یکجا ببیند و به همین دلیل، عنوان زیبای «کارشناس آموزش ابتدایی»، لایق او بود. کاری که از همه ساخته نیست و برای همین، او «مقدس» است.»

استادی مؤمن، عالمی نیکوسرشت

در سال‌های اول پیروزی انقلاب اسلامی، در متون کتاب‌های درسی و روش‌های تدریس، چالشی وجود داشت و مرجعی نبود که کاملاً جواب‌گوی نیازهای معلمان باشد. اصلاح و تغییر در بعضی متون کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی ضروری بود. در آن زمان، تنها کسی که در مقام کارشناس دوره‌ی ابتدایی در این زمینه فعال و پاسخ‌گو بود، آقای محمد مقدس بود. وی در تغییر و جابه‌جایی بعضی متون کتاب‌های درسی و تألیف کتاب‌های ریاضی در سال ۱۳۵۸، با گروهی از زبده‌ترین ریاضی‌دانان کشورمان همکاری داشت. تغییر کتاب‌های ریاضی، زمینه‌ی تغییر روش‌های تدریس ریاضی را مهیا کرد. به‌طوری که